

P. Szabó Béla

tanszékvezető egyetemi tanár
Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar

A KELLÉKSZAVATOSSÁGI SZABÁLYOK FEJLŐDÉSE A KORAI ÚJKORI (16-18. SZÁZADI)
JOGTUDOMÁNY ÉS JOGGYAKORLAT TÜKRÉBEN*

Debreceni Jogi Műhely, 2018. évi (XV. évfolyam) 1-2. szám (2018. július 8.)

DOI [10.24169/DJM/2018/1-2/4](https://doi.org/10.24169/DJM/2018/1-2/4)

Die Entwicklung der Regeln der Sachmängelhaftung in der frühen Neuzeit (16.-18. Jh.) im Lichte der Rechtswissenschaft und Rechtspraxis – Zusammenfassung

In der Studie wird – nämlich simplifizierend – die kontinental-europäische Entwicklung der Regeln der Sachmängelhaftung (doppelte Regime des römischen Rechts; germanische Traditionen; frühneuzeitliche Rechtswissenschaft; einige Kodifikationen) skizziert, welche Entwicklung beispielhaft vorzeigen kann, wie bestimmte traditionelle – durch Interessenkämpfen gefundene – Lösungen im Bereich des Privatrechts ihre Zähigkeit durch Jahrhunderte bewahren können und wie die Rechtswissenschaft und die Rechtspraxis zur Beharrung manchmal schon anachronistisch gewordenen Regelungen – unbeabsichtigt – beitragen können.

1. Bevezető gondolatok – A jogtörténet kritikai funkciója

A régebbi korok jogi megoldásai többféle célból ütköztethetők a modern kor, a jelen szabályaival, a hatályos jogi megoldásaival azok értékelése, helyénvalósága megállapítása, vagy kritikája céljából.

a. Először is cél lehet, hogy a fennálló, hatályos jog megoldását megerősítsük, igazoljuk: mivel a mostani szabály vagy elv a régi jogból ismert vagy megismerhető jó és bevált megoldásnak megfelel, maga is jó kell legyen. Hasonló céllal közelíthetünk, ha azt állapítjuk meg, hogy nem érdemes szakítani bizonyos régi tradíciókkal, mivel a hagyományt követő jelen jogi megoldás még működik.

b. Másodsorban a régi jog ismerete szolgálhatja a modern jogi megoldás magyarázatát, adott esetben továbbfejlesztését is.

c. Harmadsorban lehetséges az is, hogy az először említett érvelést visszajára fordítjuk, és adott esetben kritizálunk egy új, még életbe nem lépett jogszabályt azért, mert az kellő ok nélkül szakítani akar a régi, hagyományos megoldásokkal.

d. Negyedszer fennállhat viszont annak a lehetősége is, hogy azért kritizálhatjuk a hatályos jogszabályokat, mert azok továbbra is fenntartanak, vagy fenntartani törekednek olyan hagyományos megoldásokat, amelyek már nem felelnek meg a „környezet” elvárásainak. Egy régi szabály fenntartása annak ellenére, hogy jórészt „kicsúszott a lába alól a talaj”, sokszor csak bizonyos értékellentmondások felvállalásával lehetséges, s az esetleges változás igénye, szorgalmazása ellentétes értékek közötti választás kockázatát és kényelmetlenségét is magában hordozza.

Az egyes jogi megoldások mögött meghúzódó történeti feltételrendszer feltárása révén éppen a jogtörténet megkerülhetetlen feladata az, hogy adott esetben az ilyen értelmű lezajlott vagy folyamatban lévő „környezetváltozásokra” felhívja a figyelmet, s feltárja azokat a jogtudományban vagy joggyakorlatban tetten érhető momentumokat, amelyek visszahúzó erőként jelentkezhetnek.¹

---

¹ Dieter Medicus: *Zur Geschichte der Sachmängelhaftung* In: Rechtsgeschichte und Privatrechtsdogmatik, hrsg. Reinhard

Az alábbiakban – a szimplifikálás vádját szükségszerűen felvállalva – a kellékszavatossági szabályok területéről szeretnénk példát felhozni bizonyos, már nem egészen korszerű, régi tradíciókra épülő megoldások feltűnő szívósságára, annak történelemben fellelhető (a jogtudományban és a joggyakorlatban gyökerező) okaira, valamint a jogtörténet és a jogpolitikai együttműködésére a nehezen tartható megoldások lebontásában.

Ismert, hogy szemben a common law hagyományaival és az északi-európai országok megoldásaival, ahol a szerződésszegésnek egy egységes felfogása uralkodik, és az adásvétel tárgya szerződésszerűségének általános kategóriájából indulnak ki, a kontinentális tradíciók, egészen a legutóbbi időkig jelentős elhatárolási és meghatározási problémákkal küzdöttek az áru nem megfelelése különböző eseteiben. Ezek a problémák a történeti fejlődésből eredtek. Mégpedig abból adódtak, hogy bár ezen jogrendekben is kifejlődött az általános szerződésszegési kereset, mégis a hibás áru szolgáltatása esetén a régi *ius commune* tradícióban és annak folyományaként több újkori kodifikációban is – az adásvétel és vállalkozási szerződés szabályai keretében – fennmaradtak azok a speciális kellékszavatossági keresetek, melyek a római *aedilisek* vásárbírói gyakorlatára vezethetők vissza.

Míg a common law és az északi jogok (valamint az azokra támaszkodó múlt évezred végi nemzetközi szabályozási törekvések – bécsi vételi egyezmény, Lando-tervezet) például az *aliud-vétel* (más áru szolgáltatása), illetve a hibás áru szolgáltatása esetében egységes szabályokat alkalmaznak, addig jelen évezred kezdetéig egyes jogrendekben (az osztrák és német magánjogi törvénykönyvek például 2002-ig), sőt néhol még a fogyasztóvédelmi irányelv implementálása után is megfigyelhető a tradicionális megoldások bizonyos „túlélése.” Ez abban mutatkozik/mutatkozott meg, hogy az áruhibák esetében a szerződéses felelősséget bizonyos történetileg meghaladottnak tekinthető, külön rezsimek keretében szabályozták a régebbi kontinentális kodifikációk.²

Ezen külön rezsimek alapját a római jogból ismert *aedilisek* keresetek adták, melyeket egyedi áruk bizonyos típusaival kapcsolatos minőségi problémák megoldására alakított ki a vásárbírói gyakorlat.

2. A rómaiak válasza(i)

Közismert – arra a kérdésre, hogy a vevő egyáltalán elvárhatja-e, és ha igen, milyen mértékig várhatja el az adásvételi szerződés alapján azt, hogy egy meghatározott minőségű árut kapjon, és milyen jogai vannak az eladóval szemben, ha az áru az elvárhatónál rosszabb minőségű – az ókori római magánjogban több szabályrezsimek alakult ki.³

Zimmermann, Heidelberg, C.F. Müller (1999) 307-308.

² Filippo Ranieri: *Europäisches Obligationenrecht. Ein Handbuch mit Texten und Materialien*, Wien, New York, Springer (2009), 855-857. <https://doi.org/10.1007/978-3-211-89374-6>

³ A több százados munkálkodás ellenére a római kellékszavatosság jelenségek köre részletkérdéseinek tekintetében ma sincs teljes egység a szakértők között. Jelen összefoglalás hiányosságai elsősorban abból adódhatnak, hogy a tanulmány a hangsúlyt a kora újkori fejlődésre kívánja helyezni. Nem elhallgatva, hogy a modern irodalom áttekintése is embert próbáló vállalkozás lenne, a kérdéskör legfontosabb irodalmának töredékére vö. a kézikönyvek közül Max Kaser: *Das Römische Privatrecht*, I., München, Beck, (1971²) 556-560; Max Kaser: *Das Römische Privatrecht*, II., München, Beck, (1971²) 392-394.; Max Kaser, Rolf Knütel: *Römisches Privatrecht*, München, Beck (2014²⁰) 253-257.; A monográfiák közül Franz Haymann, *Die Haftung des Verkäufers für die Beschaffenheit der Kaufsache, I: Studien zum klassischen römischen Recht*, Berlin, Vahlen, (1912); Nunzia Donadio: *La tutela del compratore tra actiones aediliciae e actio empti*, Milano, Giuffrè, (2004); Az áttekintő tanulmányok közül Heinrich Honsell: *Von den aedilizischen Rechtsbehelfen zum modernen Sachmängelrecht*. In: *Gedächtnisschrift für Wolfgang Kunkel*, hrsg. Dieter Nörr, Dieter Simon, Frankfurt am Main, Klostermann, (1984) 53-67.; Bruno Huwiler: *Die „Vertragsmäßigkeit der Ware“*. *Romanistische Gedanken zu Art. 35 und 45ff. des Wiener Kaufrechts*. In: *Wiener Kaufrecht. Der schweizerische Außenhandel unter dem UN-Übereinkommen über den internationalen Warenkauf*, Berner Tage für die juristische Praxis, hrsg. Eugen Bucher, Bern, ??, (1991) 249-277.; Bruno Huwiler: *Die „Vertragsmäßigkeit der Ware“*. *Romanistische Gedanken zu Art. 35 und 45ff. des Wiener Kaufrechts*. In: *Wiener Kaufrecht. Der schweizerische Außenhandel unter dem UN-Übereinkommen über den internationalen Warenkauf*, Berner Tage für die juristische Praxis, hrsg. Eugen Bucher, Bern, Stämpfli, (1991) 249-277. A legújabb hazai újabb irodalomra vö. Jakab Éva: *Stipulationes aediliciae*, Szeged, JATE ÁJK (1993); Uő.: *Apropó jogharmonizáció: gondolatok az ókori kellékszavatossági modell kapcsán* In: *In memoriam Nagy Károly egyetemi*

Mint valamennyi jogrendszer esetében, kezdetben a római adásvételre is a garanciaigény teljes hiánya volt jellemző, majd csak akkor volt az eladón az áru minősége számon kérhető, ha az külön ígéretet (stipulatio) tett arra, hogy az áru nem szenved bizonyos hibákban, illetve rendelkezik bizonyos előnyös tulajdonságokkal. Ilyen esetben a felek tulajdonképpen egy külön szerződés tárgyává tették az áruval kapcsolatos minőségi elvárásokat.

Azonban a minőségi kérdés hamarosan az adásvételi szerződés keretein belül is felmerülhetett, hiszen viszonylag korán vitán felülivé vált, hogy az eladó, aki egy fennálló hiba tekintetében rosszhiszeműen megtévesztette a vevőt, felelősséggel tartozott (dolus-felelősség).⁴ Utóbb lehetővé vált, hogy a vevő az általános, kártérítésre menő adásvételi keresetet (actio empti) is igénybe vegye az áru minőségi hibája miatt. Ennek nem volt már előfeltétele a stipulációs formában tett garanciaígéret léte, vagy az eladó dolosus magatartása sem.⁵

Az áru minősége garantálásának külön rezsímjét jelentették és különös jelentőséggel bírtak a római fejlődésben azok a vásárbíróági előírások, melyek az aedilisek edictumaiban kerültek kialakításra. Ezek a szabályok a rabszolgák és az igásállatok (élőáru) adásvételével kapcsolatos problémák megoldására alakultak ki, s lényegüket tekintve bizonyos információs elvárásokat testesítettek meg az eladóval szemben egyes, az edictumban felsorolt hiányosságok (morbus – betegség, vitium – testi hiba) vonatkozásában.

Ha az áru olyan hibában szenvedett, ami szerepelt az ediktális hibakatalógusban és a vevő által nem volt azonnal felismerhető, a vevő visszaléphetett a vételtől az actio redhibitoria révén, vagy választhatta az actio quanti minoris, ami a vételár leszállítására irányult. A szerződés felmondására hat hónap, az árleszállítás érvényesítésre egy év állt a vevő rendelkezésére. Az eladó nem védekezhetett azzal, hogy maga nem tudott a hiányosságról, felelőssége az edictum alapján „objektív” volt.

Fontos, hogy a rómaiak nem engedték meg az említett keresetek érvényesítését, ha a hiba nyilvánvaló volt, vagyis csak rejtett hibák esetén érvényesültek az aedilisi szabályok: a nyilvánvaló hibákról az eladónak nem kellett informálnia a vevőt. A visszalépési és az árleszállítási igényen túlmenő követeléssel a vevő az aedilisi edictum alapján nem léphetett fel, ugyanakkor az adott ediktális hiba jelentkezése esetén a vevő szabadon dönthette el, hogy hat hónapon belül elállási jogával vagy árleszállítási igényével él-e.

Az actio emptivel biztosított korlátozott lehetőségek és az aedilisi edictum által felkínált jogkövetkezmények rezsímjei – az irodalomban máig sem teljes mértékig tisztázott folyamat eredményeként – talán már a klasszikus korban átfedésbe léptek egymással, mely folyamatot általában az aedilisi keresetek actio emptibe való befogadásának formulájával írják körül.⁶ Ez azt jelentette, hogy az aedilisi edictumból fakadó eladói kötelezettségeket analógiával olyan „hibás” (vitiosus) áruk minőségi hibájára is kiterjesztették, melyekre azok eredetileg nem vonatkoztak, illetve hogy az eredeti kártérítési következmény mellett az árleszállítás (és később talán a visszalépés is) szóba jöhetnek az általános, actio emptivel érvényesített eladói felelősség érvényesítésénél. Ugyanakkor a kártérítés új lehetőségként való megjelenése mellett egy új szubjektív tényálláselem is elfogadottá vált, mivel az actio empti indításának

---

tanár: 1932-2001., Szerk. Tóth Károly, Szeged, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar (2002) 225-237.; Éva Jakob: *Diebische Sklaven, marode Baken: Von den römischen Wurzeln der Gewährleistung für Sachmängel* In: *Verbraucherkauf in Europa: Altes Gewährleistungsrecht und die Umsetzung der Richtlinie 1999/44/EG*, Hrsg. Martin Josef Schermaier, München, Seiler (2003) 27-53.; Hamza Gábor: Az eladói kellékszavatosság fejlődése a római jogban, *Acta Facultatis Politico-Iuridicae Universitatis Scientiarum Budapestiensis de Lorando Eötvös Nominatae*, 32, (1999) 41-60.; Molnár Imre, Jakob Éva: *Római Jog*, Szeged, Leges (2004³) 305-306.; Földi András, Hamza Gábor: *A római jog története és intézményei*, Budapest, Eszterházy Károly Egyetem Oktatókutatató és Fejlesztő Intézet (2016²¹) 521-522.; Benedek Ferenc, Pókecz Kovács Attila: *Római magánjog*, Budapest-Pécs, Dialóg Campus (2016⁴) 299-300.

⁴ Mivel a római jog feltételezte az adásvétel létrejöttéhez az áru létezését, kérdéses volt a korabeli jogászok számára, hogy az áru hibája mikor is éri el azt a szintet, amikor már tulajdonképpen nem is tekinthető létezőnek az adásvétel tárgya. Vagyis már a római jogtudósok fejtegetéseiben is megjelentek olyan határesetek, amikor a hibák miatti helytállás a ma kezdeti lehetetlenségnek nevezett jelenségkörbe, illetve a szerződésérvénytelenség problémakörébe nyúlt át. Wolfgang Ernst: §§ 434-445: Sach- und Rechtsmängelhaftung In *Historisch-kritischer Kommentar zum BGB, III: Schuldrecht: Besonderer Teil §§ 433-853, I. Teilband: vor § 433-§ 565*, Hrsg. Joachim Rückert, Frank J. Schäfer, Tübingen, Mohr Siebeck (2013) 79.

⁵ Ernst: i. m. 78-79.

⁶ Moritz Wlassak: *Zur Geschichte der negotiorum gestio: eine rechtshistorische Untersuchung*, Jena, G. Fischer (1879) 173.

előfeltétele az eladó bona fides ellenes magatartása volt.

A két rezsím „összegabalyodását” a jusztinánuszi kodifikáció csak tovább fokozta annak ellenére, hogy a Digesta és a Codex is külön fejezetekbe gyűjtötte össze a vonatkozó forráshelyeket. A két szabálykomplexum (az általános vevői kereset és az aedilisi edictum speciális keresetei és szabályai) egymásmellettsége és nem teljesen tisztázható kapcsolata további másfél évezredre megnehezített a kérdéssel foglalkozó jogtudósok és az azokat figyelembe venni akaró jogalkotók dolgát.⁷

Összefoglalóan és az aedilisek vásári iurisdictionójával kapcsolatban kialakult elvek kapcsán azt is kihangsúlyozhatjuk, hogy a római jog tulajdonképpen élő árukon tesztelte azokat a kellékszavatossági szabályokat, melyek aztán az élettelen árukra is alkalmazott, hiszen az actio redhibitoria és quanti minoris elvei eredeti alkalmazásukban a „res se moventes” jellegű áruk adásvételével kapcsolatban alakultak ki.⁸

Az aedilisi szabályok máig érvényes rációját abban kell látnunk, hogy a vevőt, aki hibátlan áruért fizette ki a vételárat, védeni kell az áru hibátlanságába vetett bizalma tekintetében. Méltányosabbnak tűnik, hogy az eladó, akinek hatókörében általában az áru megtalálható, és az áru minőségét, tulajdonságait általában – bár nem szükségszerűen – ismeri, viselje a kockázatot az áru hibáiért. Ez indokolja az eladó helytállási kötelezettségének elfogadását vétkességétől függetlenül: az eladó akkor is felelt, ha nem vétkesen okozta a hibát és akkor is, ha a hibát nem ismerte fel, vagyis széles körben kénytelen volt viselni az áru betegségeinek (morbus) és hiányosságainak (vitium) kockázatát. Ezen szigorú felelősséget ellensúlyozta a tény, hogy az eladóval szemben csak visszalépési és árleszállítási igénnyel léphetett fel a vevő, a kártérítés lehetősége csupán a megígért tulajdonságok nem teljesülése és a szándékos megtévesztés eseteire korlátozódott.⁹

A minket most érdeklő kérdések tekintetében az aedilisek vásári bíraskodása által befolyásolt szabályrezsím elvei közül a következők tekinthetők tehát a legfontosabbaknak:

- az eladó vétkességétől függetlenül volt felelős a (magától értetődően rejtett) kellékhibákért;
- elsősorban a visszalépés és az árleszállítás lehetőségének kettőssége létezett;
- az igényérvényesítésre viszonylag rövid határidő állt rendelkezésre;
- a kártérítési felelősség a megígért tulajdonságok nem teljesülésének és a szándékos megtévesztésnek az esetére szorult;
- az áruhiba kijavítási lehetősége hiányzott.¹⁰

3. A „továbbélés”

Mint említettük a római jog fennebb röviden vázolt kettős rezsímje már Justinianus korában elavult volt, mégis a Digesta és a Codex is fenntartották, sőt a „kodifikáció” minden vételtárgyra kiterjesztette az aedilisi kereseteket. Ez utóbbi tény valamint a római jog, mint ratio scripta nagy tekintélye, elegendő volt a római kellékszavatossági jog középkori és korájukori recipiálásához és azon keresztül a korújkori és modern kori jogfejlődés befolyásolásához.

Ugyanis, ha ezen szabályok utóhatására történeti léptékkal mérve visszapillantunk, azt állapíthatjuk meg, hogy a kontinentális európai jogrendek sok esetben szolgai módon vették át a római kellékszavatossági jog elveit. Ezt nem befolyásolták sem a teljesen más gazdasági- és társadalmi körülmények, sem az a tény,

⁷ Ernst: i. m. 82.; Reinhard Zimmermann: *Der Kaufvertrag* In: Das römisch-holländische Recht. Fortschritte des Zivilrechts im 17. und 18. Jahrhundert. Hrsg. Robert Feenstra, Reinhard Zimmermann, Berlin, Duncker & Humblot (1992), 181.

⁸ Jan Thiessen: *Anhang zu §§ 433-453: Viehkauf*, In: Historisch-kritischer Kommentar zum BGB, III: Schuldrecht: Besonderer Teil §§ 433-853, I. Teilband: vor § 433-§ 565, Hrsg. Joachim Rückert, Frank J. Schäfer, Tübingen, Mohr Siebeck (2013) 166.

⁹ Heinrich Honsell: *Von den aedilischen Rechtsbehelfen zum modernen Sachmängelrecht*, In: Gedächtnisschrift für Wolfgang Kunkel, Hrsg. Dieter Nörr, Dieter Simon, Frankfurt am Main, Klostermann (1984) 54-55.

¹⁰ Honsell: i. m. 54.

hogy az aedilisi kellékszavatossági elvek csak egészen körülhatárolt vételtárgyakra (rabszolga, élő állat) lettek eredetileg kidolgozva. Joggal várhatnánk, hogy (mivel rabszolgaság „talán” nem létezett) ezek a szabályok csak az állatszavatossági felelősség körében érvényesültek légyen a későbbiekben, azonban ez éppenséggel nem így alakult.¹¹ S ennek természetesen történeti, a jogtudomány és a joggyakorlat koraujkori egymásra hatásában keresendő okai voltak.

4. A középkori kettős megközelítés

4a. *A tudós jogok egységesítést kereső „újítása”*

Bár a középkori jogtudományban megfigyelhetők voltak tendenciák a szerződésszegés miatti kártérítés lehetőségének a kellékhianyos teljesítés esetére való kiterjesztésére, de ezek a törekvések megrekedtek. A saját koruk viszonyait a római jogi források által kínált megoldások segítségével uralni akaró középkori jogtudósok, valamint az általuk befolyásolt joggyakorlat ugyanis több szakaszban beteljesítette a már a justinianusi forrásokban megfigyelhető egyesítési tendenciát egyrészt az *actio empti*, másrészt az *actio quanti minoris* és az *actio redhibitoria* között. Az aedilisi keresetek már a glossátorok alatt betagolásra kerültek az *actio empti*-be, a kommentátorok pedig a kétféle helytállási kötelezettséget egy egységes kellékszavatossági szabályrendszerbe foglalták, a hangsúlyt a civiljogban kialakult megoldás felé tolvá el.¹² A vevő igényérvényesítésének egyedüli eszköze az *actio empti* lett, s ennek megfelelően sem a tényállási elemekben, sem a jogkövetkezményekben nem fogalmazódtak meg különbségek: az aedilisi kereseteket magába olvasztó *actio empti* keretében felelősségre vonható lett a hibát ismerő eladó a teljes kárra, és emellett elméletileg lehetséges volt a perlés visszalépésre és árleszállításra is, de ennek a megkülönböztetésnek a dogmatikai egységesítés okán nem volt különösebben nagy jelentősége.¹³ Ez az egységességre törekvő felfogás lett tehát a recepció elméleti alapja, azonban a középkori *ius commune* ezen – mai felfogásunk szerint előremutató – megoldási javaslata, a lényegét adó elvek és szabályok – különösen a közép-európai jogrendekben nem tudtak uralomra jutni, hanem megtörttek a német városi és területi jogalkotás és joggyakorlat ellenállásán és jelentős, a római jog vásárbíráskodásban kialakult kereseti lehetőségeket elveit „megszüntette megőrző” módosulásokat szenvedtek.

Ha kisarkítva fogalmazhatnánk, akkor azt kellene mondanunk, hogy a középkori jogtudomány által megfogalmazott „javaslat” történelmi kudarcra, illetve a római vásárbíráskodásból fakadó elvek fennmaradása egy történelmi kompromisszum eredménye volt: ezen – alább elemzendő - kompromisszum lényegét abban kell látnunk, hogy a középkori jogtudomány által felkínált, a szerződésszegés egységes felfogása felé tett lépés túl messzire ment volna, és beleütközött a germán jogok kellékhibákkal kapcsolatos felfogásába, helyesebben annak hiányába.

4b. *A középkori germán jogok és a kellékszavatosság*

A római jogi megoldással szemben ugyanis a régi német jogban az eladó kellékszavatossági kötelezettsége erősen korlátozott volt, s adásvétel esetén a vevőnek magának kellett gondoskodnia arról, hogy a megvásárolt áru hibája miatt ne szenvedjen hátrányt. Alapesetben az áru persze nem szenvedhetett jelentős hibában és természetesen rendelkeznie kellett a megállapodás szerinti tulajdonságokkal. Amennyiben azonban a vevő az árut megtekintette („besehen”), akkor az utólag fellépő esetleges hibák,

¹¹ Honsell: i. m. 61.

¹² Erre Hermann Dilcher: *Der Leistungsstörungen bei den Glossatoren, Kommentatoren und Kanonisten*, Frankfurt am Main, 1960, Klostermann, 214-241. Továbbá Manfred Klischies: *Die geschichtliche Entwicklung der Sachmängelhaftung beim Kauf beweglicher Sachen*, Diss. Kiel, (1965) 36-42.; Klempt: i. m. 13-15.; P[eter] Stein: *Medieval Discussions of the Buyer's Actions for physical Defects* In: *Studies in the Roman Law of Sale: Dedicated to the memory of Francis de Zulueta*, ed. David Daube, Oxford, Clarendon Press (1959) 102-111. Paolo Maria Vecchi, *La garanzia nella vendita in diritto commune = Verbraucherkauf in Europa: Altes Gewährleistungsrecht und die Umsetzung der Richtlinie 1999/44/EG*, hrsg Martin Josef Schermaier, München, 2003, 67-109.

¹³ Dilcher: i. m. 236-237.; Norbert Burke: *Einschränkungen der ädilischen Rechtsbehelfe beim Kauf von der Rezeption bis zur Gegenwart*, Diss. Münster, (1967) 9-10.

illetve nem teljesülő elvárásai miatt nem léphetett fel az eladóval szemben.¹⁴ Így a vevőnek érdekében állt az, hogy minél elővigyázatosabb legyen, és a lehető legalaposabban megvizsgálja az árut.¹⁵ Ez alapján dönthetett arról, hogy lemond-e a vételről vagy esetleg külön jogokat köt ki magának a szerződésben.¹⁶

Ezen elvek léte alapján az irodalomban sokan abból indulnak ki, hogy a régi német jog alapelszzerűen nem ismerte a kellékszavatossági igényt, s magánjogi védelme alig volt a hibás árut megvásárló vevőnek. Ez a helyzet több okra is visszavezethető.

Egyrészt a korabeli vétel készvétel jellege és a fent említett elvárások a vevő odafigyelésével kapcsolatban, szinte kizárták az eladóval szembeni fellépés lehetőségét. Esetleg az eladó külön garanciavállalása alapozhatott meg bizonyos vevői igényt áruhibák esetén.

Másodsorban – a modern felfogás szerint is értékelhető – kellékszavatossági szabályok hiányának talán legnyomósabb indokaként azt hozhatjuk fel, hogy a városokban és vásárhelyeken, ahol az áruforgalom jelentős része lezajlott, igen korán megjelent a kereskedelem erős hatósági ellenőrzése: a vásári és városi rendtartások (vagyis a mai értelemben véve a közjog területére tartozó szabályok) jelentős része az áruk hatósági megvizsgálásának kötelezettségét írta elő.¹⁷ Ezek a forgalomellenőrző rendelkezések nem tartalmaztak semmiféle szavatossági szabályt, vagyis az esetlegesen károsult vevő magánjogi igényeinek nem szenteltek figyelmet. Ennek oka az volt, hogy a vásárfelügyeleti rendszer arra is ügyelt, hogy – a céhek által előírt minőségi követelmények tükrében - a kínált áru hiányosságoktól mentes legyen. Egy ilyen erős felügyelet tulajdonképpen magától értetődően megakadályozta egy részleteiben kidolgozott adásvételi jog kialakulását. Egy a római jogban ismert, az eladott áru hiányosságaira vagy az eladó rosszhiszemű magatartására kihelyezett magánjogi védelemre emiatt sem igény nem volt, sem tér annak kialakítására.¹⁸

Mindezek ellenére – az egészen korai germán szokásjogi hagyományokra támaszkodva – a korabeli jogforrásokban mégis fellelhetők voltak bizonyos előírások, amelyekben kivételesen megjelent az eladó áruhibáért fennálló felelőssége, igaz általában csak meghatározott áruk vonatkozásában és csak egyes jellemző hibákra tekintettel.¹⁹ Ezek a sporadikus rendelkezések mind egy irányba mutattak: amennyiben az áru egy alapos vizsgálat ellenére sem felismerhető, olyan súlyos hiányosságban (Hauptmangel) szenvedett, amit az eladó elhallgatott, a vevő visszaléphetett a vételtől.²⁰ A vevő ilyen jellegű védelmét azonban nem tekinthetjük a középkorban általánosnak, s amennyiben a vevőnek nem álltak rendelkezésére a helyi jogszabályokban lefektetett eszközök, akkor nem is létezett semmilyen védelem az áruhibákkal szemben.²¹

Ezek a szabályok kezdetben egységesen érvényesülni látszottak valamennyi árutípusra, így a haszonállatok adásvételére is. Utóbb a kereskedelmi forgalom mind élénkebbé válásával a német városi és területi jogok forrásaiban (tulajdonképpen visszatérve a kezdetekhez) egyre inkább különbséget kezdtek tenni az előállatok és más dolgok vételi szabályai között. Mint Rómában is, egy külön szabályrend alakult ki ebben a tekintetben.²² A kétféle árufajtára vonatkozó szabályok eltérése leginkább annak a határidőnek

---

¹⁴ A megtekintés elvárásában egyértelműen az eladóra nézve enyhébb szabályozás testesült meg, hisz ha a vevő megtekintette az árut, mindenfajta minőségi igénye el volt rekesztve.

¹⁵ Jellemzőek erre a jogfelfogásra az alábbi közmondások: „*Augen für Geld*”, „*Wer die Augen nicht aufhut, der tut den Beutel auf*”, „*Wer narrisch kauft, muß weislich zahlen*”. Vö. Walter Jürgen Klempt: *Grundlagen der Sachmängelhaftung des Verkäufers im Vernunftrecht und Usus modernus*, Stuttgart, Kohlhammer (1967) 51.; Burke: i. m. 10.; Gerhard Wesenberg, Gunter Wesener, *Neuere deutsche Privatrechtsgeschichte im Rahmen der europäischen Rechtsentwicklung*, Wien, Köln, Graz, Böhlau (1985) 131.; Andreas Wacke: *Circumscribere, gerechter Preis und die Arten der List*, Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. Romanistische Abteilung 94 (1977) 202.

¹⁶ Lásd a részletes forráskiértékelést különösen az állathibák vonatkozásában Konstantin Graf von Wengersky: *Das Viehgewährschaftrecht im Wandel der Zeit – Geschichtlicher Entwicklung, geltendes Recht, Reformbestrebungen*, Diss. Köln., (1988) passim.

¹⁷ Klischies: i. m. 17.; Burke: i. m. 11-12.

¹⁸ Burke: i. m., 11.

¹⁹ Ernst: i. m. 82.

²⁰ Az árleszállítás lehetősége a középkori német jogban nem volt ismert. Ehhez Klischies: i. m. 17-27. és 52.; Burke: i. m. 11.

²¹ Ernst: i. m. 83.

²² A források rendkívül gazdagok, különösen a ló-adásvétel tekintetében, hiszen ezek a haszonállatok rendkívül nagy jelentőséggel bírtak a korabeli gazdasági életben. Vö. Wengersky: i. m. passim.

(Gewährfrist) a számításában jelentkezett, mely határidőkön belül jelentkezvén a hiba, a vevő az áru hiányossága miatt helytállást várhatott el az eladóval szemben. Ez az időintervallum az élőállatoknál jellemzően rövidebb volt, mint más áruk tekintetében.

Fontos azt is megjegyezni, hogy a középkorban (s majd a későbbi századokban is) a piaci, vásári ügyletek és -forgalom kapcsán állandó jogpolitikai igény jelentkezett a jogviták elkerülésére, illetve rövidre zárására. Ez a törekvés – a középkori germán jogi megközelítés szellemisége, valamint a piaci felügyelet közjogi jellege és a helyi kereskedőket védeni akaró irányultsága okán – inkább az eladó érdekeit szolgálta.²³

5. Konceptiók ütközése

Történeti léptékekkel nézve a középkori jogtudomány – amely mint láttuk a kellékszavatossági szabályok vonatkozásában egyrészt a Corpus Juris Civilis által áthagyományozott kettős rendszer egyszerűsítését, másrészt az aedilisi és civiljogi megoldások bizonyos összeolvadását irányozta elő – a Német Nemzet Szent Római Birodalmában érvényesülő számtalan területi jogrend felé a jogi megoldások tudományosabb alapra helyezésének igényét közvetítette. Azonban sok jogviszony tekintetében – melyek közül az egyik legeklektánsabb az áruhibák kezelése volt - beleütközött a germán jogi megoldások szilárd védbástyaiba.

Az egyetemeken elsajátított „tudós jogokra” építő, a forgalom igényeit a római mintákat többé-kevésbé követő, de adott esetben újraértelmező, de a kor szintjén mindenképpen racionalizáltnak tekinthető megoldások beépülését a helyi jogrendekbe felgyorsította a 15-16. század fordulójától számítható ún. formális recepció (a tudós jogok szubszidiárius jogforrásként való elfogadása a Reichskammergerichtsordnung előírásai szerint) folyamata. Ennek következményeként a Birodalom nagy városaiban és egyes fejedelemségeiben is megszületett volt a helyi (tartományi és városi) szokásjogok írásba foglalása, illetve felülvizsgálata (reformációja) iránti igény. Ezen törekvések célja a jogegységesítés, a városjogok korszerűsítése, valamint a középkori jogtudósok által javasolt jogi megoldások tárházával, a jus communéval való összhangba hozatala volt. A folyamat eredményként – a kor jellegzetes jogforrásaként – egy sor átfogó jogkönyv („reformatio”) és egyedi statútum született Birodalom szerte. Mivel ezen reformációk megszövegezői között jórészt tudós jogokban jártas személyek vitték a prímet, a római és kánonjogi szabályok jelentős szerepet kaphattak „szokásjogként” az új jogforrásokkal élő tartományok és városok jogéletében. Ezt sokszor nem befolyásolták a teljesen más gazdasági- és társadalmi körülmények sem.

A kellékszavatossági problémák területén az említett folyamatok bizonyos közeledést eredményeztek a római jog elvei és a német hagyományos megoldások között – s mint majd látjuk – adott esetben bizonyos kevert szabályrendszerek kidolgozását eredményezték, de semmi esetre sem tudták semlegesíteni a germán hagyományok jelentőségét.

A recepció hatásaként – mivel az aedilisi edictum elvei eredetileg csak egészen körülhatárolt vételtárgyakra (rabszolga, élő állat) lettek kidolgozva – az lett volna a természetes, ha ezek a szabályok (mivel rabszolgaság nem létezett) elsősorban az állatszavatossági felelősség körében érvényesültek volna.²⁴ De egészen máshogy történt: a jusztniánuszi kor tendenciáit követve a római jogi elvek ugyan már valamennyi árutípus hiányosságai esetén figyelembe vételre kerülhettek, de paradox és ironikus módon az aedilisi szavatossági elvek éppen az állatszavatosság problémakörében nem voltak képesek kiszorítani a német jogi elveket.²⁵ Továbbá a többi árutípusra vonatkozó szavatossági elvek beépítése sem vezetett olyan harmonikus végeredményre, mint az a sajátos német-római magánjog más részterületein jelentkez(het)ett.²⁶

²³ K. O. Scherner: *Marktkauf* In: Handwörterbuch zur Deutschen Rechtsgeschichte III., hrsg. Adalbert Erler, Ekkehard Kaufmann, Berlin, Erich Schmidt Verlag (1984) 339.

²⁴ Honsell: i. m. 61.

²⁵ Thiessen: i. m. 166.

²⁶ Általánosságban kijelenthető, hogy bár a kötelmi jog jelentős mértékben a római hatás alá került, a jogkönyvek szavatossági jogában (ha egyáltalán foglalkoztak a kérdéssel) csak kismértékben köszöntek vissza az ókori alapelvek. Vagyis a szokásjogilag, illetve statútumokban lefektetett német szavatossági szabályok kiszorítása a római jog tudományosan kidolgozott, egységes rendszerével nem történhetett meg a 16. században, mivel a kötelmi jog más területeihez képest itt nagyobb volt az „ellenállás”, illetve kisebb a reformálási szándék. Burke: i. m. 13-14.

A korban született jogkönyvek anyagát áttekintve az állapítható meg, hogy – az erős „receptiós nyomás” ellenére – a 15-16. századi német városi- és területi jogok csekély kivételtől eltekintve megmaradtak a német jogi hagyományoknál,²⁷ mely többek között a már említett hatósági áru ellenőrzés elvére, valamint a szavatosság külön szerződésben való felvállalásának szokására, illetve lehetőségére vezethető vissza.²⁸ A német jogi hagyományok maradandósága abban is megmutatkozott, hogy a legtöbb jogforrásból – a középkori hagyományokat követve – hiányoztak a szavatossági szabályok.²⁹ Amennyiben az adott jogkönyvben kevesebb tudósági hatás mutatkozott – az egyszerű készvételi ügyletekből kiindulva, továbbra is az áruk hatósági ellenőrzésére helyezve a hangsúlyt – a szabályok a vevő odafigyelésének elvárását preferálták, vagyis hogy egy hivatalos vizsgáló vagy a vevő maga vizsgálja meg a kellő alapossággal a megveendő árut. Legfeljebb annyit írtak elő egyes jogkönyvek, hogy az eladó köteles jó árut szolgáltatni. A bonyolultabb adásvételi ügyletek, a nehezebben felfedhető hibák problémájával általában nem foglalkoztak ezek a jogforrások, szabályozásuk ezen tekintetben elégtelennek minősíthető. Ha el is ismerték egyes jogkönyvek az eladó helytállási kötelezettségét, továbbra is mereven elutasították az árleszállítási igény érvényesítésének lehetőségét.³⁰

A német jogból eredő ezen alapelvek helyességét illetően idővel több oldalról is kétség merült fel. A hatósági áruellenőrzésen átcúszhattak hibás termékek és állatok is, és az elv, hogy a megtekintés kizárja a szavatossági igényt, csak nyílt hibák esetében volt ésszerű.³¹ Ilyen vonatkozásban mindenképpen szükség mutatkozott volna a tudós jogok által kidolgozott elvekre. Azonban mindezen esetleges igények ellenére a 16. században a szavatossági joganyag jelentősen nem változott, s egyértelműen kimutatható, hogy ezen a területen a német jogi alapelvek nem hajoltak meg minden további nélkül a római jog megoldásai előtt.

Jól demonstrálja a változások szöszölői előtt tornyosuló elméleti és gyakorlati nehézségeket a kellékszavatossági szabályok tekintetében leginkább római jogi hatásokat felmutató wormsí városi jogkönyv példája is.³² Megvizsgálva a jogkönyv vonatkozó szabályait, látszik, hogy különösen a ló-kereskedelemben milyen nehézségeket jelentett az absztrakció magas szintjén álló római kellékszavatossági szabályok átültetése a korabeli viszonyokra. A jogkönyv megszövegezői – az általános középkori és korabeli hagyományoktól eltérően – el akarták kerülni a főhibaként számba jöhető hiányosságok felsorolását (például az állathibák esetében), de ezáltal szembe találták magukat a kellékhiba fogalma absztrakt meghatározásának problémájával. Bár a jogkönyvben lefektették, hogy ilyen hibának kell tekinteni azt a hiányosságot, ami az áru értékét csökkenti, vagy amelynek ismeretében a vevő nem kötötte volna meg az ügyletet, illetve azt is, midőn egy tulajdonság nem felelt meg az eladó által ígértnek, de a jogkönyv megalkotói nem tekinthettek el egyes konkrét példák felsorolásától, vagyis ezen a téren nem tudtak kitörni a szokásos keretek közül.³³ A jogkönyv szabályai szerint vétel-felbontási igénnyel a vevő akkor léphetett fel, ha a kellékhiba vonatkozásában az eladót rosszhiszeműség terhelte, vagy kifejezetten garancia-kötelezettséget vállalt. Ezt a felfogást egyértelműen a németjogi hatások rovására írhatjuk. A korábbi német jogi felfogással szemben azonban újdonságként jelent meg a wormsí jogkönyvben, a lehetőség, hogy egyéb rejtett hiba jelentkezése esetén a vevő árleszállítást igényelhetett. Az egyszer már visszalépésre jogosult vevő nem kérhetett árleszállítást, ami abból fakadhatott, hogy a korábbi jog nem

---

²⁷ A hagyományokhoz való kötődés mögött az állt, hogy ez a szükségleteknek megfelelően kialakult hagyományos szabályrendszer megfelelt a korabeli kereskedelmi élet és a kereskedő osztály elvárásainak, és olyan mélyen gyökerezett a gazdasági életben, hogy felváltásuk a jogreformációk korabeli mozgalmában még nem volt lehetséges.

²⁸ K. O. Scherner: *Kauf* In: *Handwörterbuch zur Deutschen Rechtsgeschichte* II. Hrsg. Adalbert Erler, Ekkhard Kaufmann, Berlin, Erich Schmidt Verlag (1978) 683.

²⁹ Klischies felsorolja azon jogszabályokat és tervezeteket (szám szerint 54-et), amelyekben nem, vagy csak csökevényesen voltak található szavatossági rendelkezések. Vö. Klischies, i. m. 47-48.; Burke: i. m. 14.

³⁰ Pedig ha például a vevő egy árut hatósági áron megvásárolt, de utána olyan hiba jelentkezett, ami a dolog értékét befolyásolta, ésszerűnek tűnhetett volna az árleszállítás lehetőségének a nyitva hagyása is. Vö. Klischies: i. m. 53. és 56.

³¹ Klischies: i. m. 56.

³² Részletesebben vö. Klischies: i. m. 58-61.

³³ Klischies: i. m. 60. Azt, hogy a jogkönyv szerzői nem közvetlenül a *Corpus Juris*-ra, illetve annak tudósági kommentárjaira támaszkodhattak, mutatja, hogy a jogkönyv a figyelembe jövő hiba jellegzetességeként az értékcsökkenést hangsúlyozta ki, és ezzel bizonyos értelemben szembefutott a *Corpus Juris* elveivel, ahol az áru használhatóságát befolyásoló hibáról beszélnek a források. Vö. Burke: i. m. 19.

ismerte ezt a lehetőséget. Látható tehát, hogy egy sajátos megközelítés kezdett el kialakulni az aedilisi szabályokra visszavezethető két igény viszonyában: a visszalépési joga és az árleszállítási igény között (az áthagyományozott rövid határidők fenntartása mellett) nem láttak konkurenciát, hanem mindkét igénytípust sajátos alkalmazási körben látták érvényesíthetőségnek. Az általános adásvételi kereset áruhibák tekintetében – szintén megelőlegezve a későbbi felfogást – nem jött számításba.

6. Az *usus modernus* törekvései a kellékszavatosság terén – a „megszüntetve megőrző” kompromisszum

A 16. század végére a szubszidiárius római jog szabályai egyre mélyebben hatoltak be a német bíróságok gyakorlatába. Az *usus modernus* kora német jogéletének legfontosabb törekvése – köztudottan – az volt, hogy a *Corpus Juris recipiált* szabályait a mindennapi gyakorlati élet számára minél használhatóbbá tegyék. A korszak német jogászai a jelentkező gyakorlati problémák leküzdéséhez általában segítségül hívták a jogtudományban kidolgozott elméleti megoldásokat.

Mindenképpen aláhúzendő, hogy a római jogi forrásokra kényszerűen visszavezetett megoldások és a német területeken kialakult vagy kialakítandó szabályok összetalálkozása a kellékszavatosság, s ezen belül is különösen az állatszavatosság területén különösen érdekesen, a jövőt is maradandóan befolyásoló módon alakult.³⁴

Fontos kiemelni, hogy a két szabályrendszer – fennebb vázolt – eltérő céljaiból eredő összeegyeztethetlenség ugyanis a 17. század elejére már a jogbiztonságot látszott fenyegetni sok részletkérdés tekintetében a különböző német bíróságokon.

Ez abból adódott, hogy – visszatekintve – a korszak szavatossági jogi szabályozása tökéletlennek és töredékesnek tekintendő, mivel a korabeli jogalkotók többsége nem tudta elhatározni magát egy egységes szavatossági szabályozás megalkotására, s azt a – a középkori *jus commune* dogmatikai eredményeit végeredményben megkérdőjelező – korabeli tudomány sem készítette elő megfelelően. A jogalkotók kivárára játszottak, és elsősorban a szerződő felekre és a bírósági gyakorlatra bízták, hogy azok egyáltalán foglalkoznak-e és hogyan a szavatossági kérdésekkel, és található-e egy olyan út, amelyen haladva egyeztetni lehet a római szavatossági rendszert a régi német felelősségi szabályokkal.

Mivel a német bíróságokon elsősorban tanult bírák tevékenykedtek, vélhetőleg ez oda kellett volna vezessen, hogy az ítélezési gyakorlatban kizárólag a római jogi megoldások kerüljenek alkalmazásra.³⁵ De ez nem alakult egyértelműen így, mivel a szavatossági jog terén a „modern” (a római jogi elveket talán háttérbe szorító) és áttekinthető szabályozás iránti igény kielégítéséhez – a jogi széttagoltság korában – a szavatossági szabályokat helyi szinten hozták meg, s így e szabályok megalkotása során a német jogi alapelveknek is mindenképpen szerepet kellett kapniuk.³⁶

Mindenesetre az *usus modernus* jogászai számára alapvető kérdésként jelentkezett a szavatossági jog területén a két joganyag egymáshoz való viszonya. Mivel a német helyi szabályokhoz képest az aedilisi keresetekhez köthető szabályok jelentősen szigorúbbak voltak az eladó számára, érthető, hogy az *usus modernus* egyes szerzői az *edictum* szigorjáról „*rigor edicti*” írtak. Többen (mindenek előtt Schilter [1632-1705]) erre vezették vissza, hogy a német fórumok előtt az aedilisi keresetek csak alig nyerhettek alkalmazást.³⁷ Voltak azonban jogtudósok, így Samuel Stryk (1640-1710), akik éppen ellenkezőleg, az aedilisi keresetek jelentőségéről beszéltek. Ő kiemelte, hogy olyan területeken, ahol nincsenek különleges helyi szabályok hatályban, ott a *jus commune* és azzal együtt az *edictum* elvei szerint kell ítélezni, ami szerinte – éppen a szavatossági kérdések területén – igencsak megfelel az *aequitas* és az *igazságosság*

³⁴ Klempt: i. m. 50.

³⁵ Burke: i. m. 16.; Klischies: i. m. 61-62.

³⁶ Klempt: i. m. 50.

³⁷ „... *generatim tamen vsu fori Germanici rigor edicti aedilitii vix obseruatur, vt redhibitorio vel etiam aestimatoria actio locum habeat de quocunque vitio iure ciuili expresso, sine sciens sine ignorans vendiderit alter: verum certa & pauciora vitia duntaxat pariunt has actiones, etiam contra ignorantem.*” ?? Johann Schilter: *Praxis Iuris Romani In Foro Germanico Iuxta Ordinem Edicti Perpetui Et Pandectarum Iustiniani: Opus, quo Ius Romanum ad Principia Iuris Naturae & gentium ... explicatur, Tomus secundus*, Jenae (1698) 492.; Wesenberg, Wesener: i. m. 131.

elvárásainak.³⁸

A gyakorlat kiszolgáltatásának igénye bizonyos mértékig egyébként azzal járt, hogy a kellékszavatosság – kommentátorok munkásságára épülő – elméleti/tudományos megalapozottsága bizonyos mértékig vesztett jelentőségéből,³⁹ de a korabeli jogászok „tudományos” törekvései az általános adásvételi szabályok terén egyes vonatkozásokban mégis az addigiaknál – az eladó számára – szigorúbb, vagyis a római jog elveinek megfelelő szabályok meggyökeresedéséhez vezettek. Sőt a korabeli jogászok többsége még az állatszavatosság kérdéseiben is ragaszkodni próbált a római jogban kidolgozott keresetekhez, annak ellenére, hogy – mint láttuk – itt a német jogi szokások nagyon szilárd talajon álltak, s a kíséret sokszor kétes, inkább a jogbizonytalanságot növelő eredményekre vezetett.

Ha a korabeli *jus commune* tudományának állásfoglalásai felől közelítjük meg a kérdést, megállapíthatjuk, hogy a kellékhibákért való helytállási jog kommentátorok által kidolgozott egysége az *usus modernus* szerzőinek munkássága révén elveszett. Az *actio empti* nem képezte már azt az átfogó perlési lehetőséget, amelybe az *actio redhibitoria* és az *actio quanti minoris* mintegy betagozódtak. A szavatossági jog súlypontja az aedilisi keresetekre tevődött át, és az *actio empti* már csak jelentéktelen mellékszerepet kapott.⁴⁰

A felfogás, hogy a szerződéstől való visszalépésre csak egy főhiba⁴¹ jelentkezése esetén volt lehetősége a vevőnek, az *usus modernus* íróinak műveiben ugyanakkor uralkodó tannak volt tekinthető, s ez akkor is igaz volt, ha az eladó nem ismerte a hiányosságot.⁴²

Az, hogy a főhibára hivatkozni lehessen, nemcsak attól a szubjektív tényezőtől függött, hogy a vevő a hiba ismeretében is megvásárolta volna-e az állatot, hanem elsősorban attól az objektív körülményektől, hogy a hiányosság mennyire befolyásolta hátrányosan a használatot.⁴³

A főhiba-elmélet elfogadásának a legfontosabb célja a tudomány által a gyakorlatra „kényszerített” aedilisi kereset, a visszalépési igényt megjelenítő *actio redhibitoria* hatókörének szűkítése volt. Ennek ellentételezéseként azonban megjelent és lassú elfogadást nyert annak lehetősége, hogy a főhibának nem minősülő hiányosságok esetén a vevő árleszállításra perelhesse, vagyis a német helyi jogokban korábban ismeretlen árleszállítási igény is felmerült az áru rejtett hibájából eredő vevői hátrányok kiegyenlítésének eszközeként.

Ha a korai újkor kontinentális-európai jogi gondolkodásra meghatározó dogmatikai hatással bíró *usus modernus Pandectarum* jelesebb jogászaival által képviselt, a kellékszavatossági problémákat a forgalom igényeinek megfelelően uralni kívánó szabályrendszerrel egy bizonyos összképet kívánunk felvillantani, mindenképpen megjegyzendő, hogy a korábbi, tradicionális germán-jogi megoldásokhoz képest a recepció hatására – ha nagyon „nyögvenyelősen” is, de – a jogászok és a jogkönyvek elsősorban a jogbiztonság megteremtése okán, lassan utat engedtek az aedilisi szabályok ismételt előretörése által jellemzett „tudós jogi” megoldásoknak. Mivel a német helyi szabályokhoz képest az aedilisi keresetekhez köthető szabályok

---

³⁸ „*Certe enim in aliis provinciis & civitatibus, ubi aliud in specie non constitutum, jure communi standum erit, quod in hac praesertim materia ab aequitate & justitia se quam maxime commendat...*” Schilter nézetével tehát kifejezetten szembe megy Stryk. Samuel Stryk: *Continuatio Altera Usus Moderni Pandectarum a Libro XIII. usque ad XXII. Editio Sexta, Halae Magdeburgicae* (1735) i. m. 695.; Vö. Klempt: i. m. 52.

³⁹ Klempt: i. m. 50.

⁴⁰ Wesenberg, Wesener: i. m. 131.

⁴¹ A ma használatos lényeges hiba megfogalmazás csak nevében hasonlít a korabeli fő- vagy lényeges hiba felfogáshoz: a mai fogalom jelentése csak annyi, hogy olyan hibáról van szó, ami megalapozhatja a kellékszavatossági igényt. Vagyis ezzel csak a lényegtelen, a felek által elképzelt használatot nem befolyásoló, illetve a forgalmi felfogás által elfogadott hiányosságoktól választjuk el a kellékhibát. A szokásjogi főhibák esetében azonban olyan különösen súlyos hiányosságokról volt szó, melyek a dolog használatát nem csak részben – ekkor szokásos hiba lenne – hanem teljes mértékben megakadályozták. Vö. Burke: i. m. 23.

⁴² „*Quia venditor tenetur redhibitoriae, non tantum in casu scientiae vitii, sed etiam quando ignoravit ea, quae aediles jubent praestari...*” „*Sive ergo sciens sive ignorans venditor pecus vitiosum vendiderit, pretium petere non poterit, sed solum emptori restituere tenebitur.*” Benedict Carpzov: *Opus Definitiones Forenses Ad Constitutiones Electorales Saxonicas* Francofurti & Lipsiae, 1673, 726. és 727.

⁴³ Klischies: i. m. 70.

jelentősen szigorúbbak voltak az eladó számára, érthető, hogy jelentős ellenállás mutatkozott ezen szabályokkal szemben. Azonban a korabeli jogászok „tudományos” törekvései az általános kellékszavatossági szabályok terén egyes vonatkozásokban mégis az addigiaknál – az eladó számára – szigorúbb, vagyis a római jog elveinek megfelelő szabályok meggyökeresedéséhez vezettek.

A korábbi felfogáshoz képest a vevő védelmét előtérbe helyező szabályok uralomra jutása a jogpolitikai érdekek közötti, a jogtudomány és a joggyakorlat képviselői által nemzedékeken át előkészített kompromisszumok eredménye volt. A korszak nagy vívmánya és a rendszer évszázadokra nyúló sikerének biztosítéka az volt, hogy a visszalépés mellett – hosszú viták után – az árleszállítás lehetősége is megjelent.

Ezzel az *usus modernus* korában már uralkodóvá válnak tekinthető az a felfogás, hogy az aedilisi keresetek – együtt a kártérítési igénnyel (az adott áru minőségére vonatkozó ígéret, vagy az eladó *dolusa* esetében) – az áru minőségi hiányosságai miatti igényérvényesítésnek egy zárt rendszerét alkotják. A közös jogi tudomány azonban fenntartotta azt a nézetet is, hogy a különböző jogeszközök alkalmazása eltérő feltételek esetén lehetséges, vagyis a hiba jellegétől tették függővé, hogy melyik igénnyel (visszalépés vagy árleszállítás) léphetett fel a vevő.

A korabeli körülmények között ez volt a kérdéskörben az elérhető legtöbb a vevő védelme biztosítására az eladói érdekeket előtérbe helyező germán felfogással szemben.

7. A hosszú életű kompromisszum

Ez a kompromisszum túlélt a természetjogi tanokat, melyek bizonyos morálteológiai előzmények alapján a kellékhibát az *aequalitas* olyan megzavarásának tekintették, amely szükségszerűen az egyensúly helyreállítását igényli keresetek révén.⁴⁴ Grotius, Pufendorf, Wolff is ezt hirdették és ezt vették át – többé-kevésbé – a természetjogi kodifikációk is.⁴⁵

Aztán a történeti jogi iskola az ókori források alapján ismét nagyobb hangsúlyt fektetett az aedilisi jog és a „szokásos” adásvételi jog közötti megkülönböztetésre, (az állatszavatossági eseteket kivéve) feladva ugyan a főhiba elméletet, de fenntartva a jogeszközök dualizmusát a visszalépés és az árleszállítás képében, melyek között választáson alapuló konkurencia állt fenn egészen 2002-es kötelmi jogi reformig.⁴⁶

---

⁴⁴ A morálteológiai skolasztika képviselői a kellékszavatosság problémáját a *iustum pretium* elméleti körében ragadták meg, s nagy hangsúlyt fektettek az eladó tájékoztatási kötelezettségére. A felbontási jog és az árleszállítás különbségét olyan irányban racionalizálták, hogy azokkal különböző hipotetikus vevői magatartásokat kötöttek össze: amennyiben a vevő ismerte volna a hibát első esetben tartózkodott volna a szerződéskötéstől, míg a másik esetben alacsonyabb áron, de megkötötte volna a szerződést. Ez szembevetett a római jogban ismert választási lehetőséggel és az lett következménye, hogy a visszalépési igény érvényesítését csak akkor fogadták el, ha a vevő el tudta hitetni, hogy a hiba ismeretében egyáltalán nem vásárolta volna meg a dolgot. Ehhez hasonlóan megszorításai az *actio redhibitoriának* újra és újra fellelhető a különböző jogrendekben. Ez a hozzáállás teljesen érthető, hiszen ha egy csekélyebb mértékű hiba esetén is biztosítva lett volna a visszalépési jog, az ellenkezett volna a kereskedők érdekeivel és a kereskedelmi szokásokkal is szembe ment volna. A szerződés felbontási igény korlátozása – mint láttuk – megfelelt a német szokásjogok fejlődése mögött meghúzódó szemléletnek is, amely a szavatossági igények teljes tagadásától indulva a visszalépést először csak bizonyos főhibák esetén engedte meg. Ernst: i. m. 84.; Burke: i. m. passim.

⁴⁵ Klempt: i. m., 26-49.

⁴⁶ BGB (1900) II. *Gewährleistung wegen Mängel der Sache*

§. 459. *Der Verkäufer einer Sache haftet dem Käufer dafür, daß sie zu der Zeit, zu welcher die Gefahr auf den Käufer übergeht, nicht mit Fehlern behaftet ist, die den Werth oder die Tauglichkeit zu dem gewöhnlichen oder dem nach dem Verträge vorausgesetzten Gebrauch aufheben oder mindern. Eine unerhebliche Minderung des Wertes oder der Tauglichkeit kommt nicht in Betracht.*

Der Verkäufer haftet auch dafür, daß die Sache zur Zeit des Ueberganges der Gefahr die zugesicherten Eigenschaften hat. ...

§. 462. *Wegen eines Mangels, den der Verkäufer nach den Vorschriften der §§. 459, 460 zu vertreten hat, kann der Käufer Rückgängigmachung des Kaufes (Wandelung) oder Herabsetzung des Kaufpreises (Minderung) verlangen.* A hihetelenül gazdag irodalom képviselőiben vö. a BGB vonatkozó 459. szakaszának keletkezéstörténetére vö. P. Deller: *Der „nach dem Verträge” vorausgesetzte Gebrauch (§ 459 Abs. 1. Satz 1 BGB). Eine kaufrechtliche Untersuchung unter Berücksichtigung rechtshistorischer wie rechtsvergleichender Grundlagen*, Frankfurt am Mai, Berlin, Bern, Peter Lang (2000). A reformigényre vö. Jan Dirk Harke: *Das neue Sachmängelrecht in rechtshistorischer Sicht*, Archiv für die civilistische Praxis 205 (2005), 67-92. <https://doi.org/10.1628/000389905783132318>

De nem csak a német, hanem a többi régebbi kontinentális jog is speciális – a szerződésszegés más eseteitől leválasztott – igényérvényesítési eszközöket biztosított a vevőnek kellékhiba jelentkezése esetén,⁴⁷ amely rendszer a római közös jog hagyományainak megfelelően vétkességtől független, objektív garanciafelelősséget testesített meg, s nem ismerte az áru utólagos pótlásának (kijavítás, kicserélés) lehetőségét és csak kivételesen vagy a modern kor elvárásainál csekélyebb mértékben adott helyt kártérítési igénynek.

A jogtudomány oldaláról évtizedeken keresztül jelentkező jelzések, a kereskedelmi jogi elvárások és az EU fogyasztóvédelmi irányelv széleskörű implementációja révén - a csak a történeti előzmények ismeretében megérthető remineszcenciák – mára jelentős részben leküzdésre kerültek: a kellékhibák miatti szavatossági jogok ma már pusztán az általános hibás teljesítés jogintézménye megjelenési formáinak tekintendők, s a hatályos törvénykönyvek többsége a visszalépés és az árleszállítás lehetőségét (a magyar szóhasználat szerint) a „második lépcsős szavatossági jogok közé számúzik.”⁴⁸

De ha a római aedilisi keresetekben a fogyasztóvédelmi szavatossági normák kezdetét látjuk, fel kell tennünk a kérdést, vajon a vevői és eladói érdekek között lengő szabályozási inga azzal, hogy jelentősen túllendült az eredeti (római jogi) kiindulóponton, milyen kérdéseket vet majd fel a jövő – korrekciós igénnyel is fellépő – jogtörténéseire számára.

---

⁴⁷ Az osztrák jog hasonló cipőben járt a 20. század végéig. ABGB (1811) § 922 *Wenn jemand eine Sache auf eine entgeltliche Art einem Anderen überläßt; so leistet er Gewähr, daß sie die ausdrücklich bedungenen, oder gewöhnlich dabey voraus gesetzten Eigenschaften habe, und daß sie der Natur des Geschäftes, oder der getroffenen Verabredung gemäß benützt und verwendet werden könne.*

§ 932 *Ist der die Gewährleistung begründende Mangel von der Art, daß er nicht mehr gehoben werden kann, und, daß er den ordentlichen Gebrauch der Sache verhindert, so kann der Verkürzte die gänzliche Aufhebung des Vertrages; wenn hingegen sich das Fehlende, z. B. an Maß oder Gewicht, nachtragen läßt, nur diesen Nachtrag; in beyden Fällen aber auch den Ersatz des weitem Schadens, und, daßern der andere Theil unredlich gehandelt hat, auch den entgangenen Nutzen fordern.* A hatalmas irodalom képviseletében lásd az alábbi szellemdús tanulmányt. Eugen Bucher: *Ein wenig zu Begriff und Geschichte der Gewährleistung in Österreich und anderswo* In: Festschrift für Rudolf Welsch zum 65. Geburtstag, Wien, Manz (2004) 93-108.

⁴⁸ Ranieri: i. m. 864. és passim.